

О. В. Губар,
аспірант, Міжрегіональна академія управління
персоналом, м. Київ

ОЦІНКА СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ САНІТАРНО- ЕПІДЕМІОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЗА РІВНЕМ ОСВІТИ

Проведена оцінка забезпечення персоналом державної санітарно-епідеміологічної служби України за рівнем освіти. Обґрунтовано необхідність удосконалення та впровадження ефективних мотиваційних механізмів.

We have performed an analysis of personnel's distribution by educational level in Sanitary-Epidemiologic Service of Ukraine. The necessity of effective motivation mechanisms application and improvement has been substantiated.

ВСТУП

Ефективність діяльності державної санітарно-епідеміологічної служби України в значній мірі визначає відповідний рівень освіти персоналу, раціональність його розстановки та якість підготовки. Невідповідність між підготовкою персоналу і потребами сьогодення є суттєвою перешкодою для забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя населення на високому рівні.

Питаннями управління персоналом та підвищення ефективності роботи найбільш важливого ресурсу організації — її співробітників — займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Г.А. Дмитренко, В.М. Данюк, А.В. Калина, А.Я. Кібанов, О.В. Крушельницька, Д. Мак Грегор, А. Маслоу, Е. Мейо, М. Мескон, Д.П. Мельничук, А. Портер, Т. Пітерс, Ф. Тейлор, О.С. Цимбалюк, Г.В. Щокін. Також теоретичні та прикладні аспекти мотивації персоналу, знання яких дозволяє суттєво підвищити ефективність діяльності підприємств і установ, висвітлені у працях Б. Блох Снідермана, О. Веллужських, С.В. Іванової, А.М. Колота, Т.М. Кір'ян, С.Г. Москвічева, Б. Моснера, Б. Нельсона, С. Річардсона, А.С. Сосніна, Д. Спіцера, І.І. Тимошенко, Р.І. Хендерсона, Ф. Херцберга, С. Чендлера та інших вітчизняних і зарубіжних дослідників. Увагу до

питань забезпечення персоналом санітарно-епідеміологічної служби приділяли в роботах І.С. Кратенко, В.Кононенко, В.В. Мартиновський, Н.В. Просолоенко, Є.В. Потехін, В.В. Самотугов, М.М. Ткаченко. В той же час в науковій літературі питання управління персоналом санітарно-епідеміологічної служби висвітлені неповно, тому потрібне

їх комплексне дослідження та узагальнення.

Управління персоналом в Державній санітарно-епідеміологічній службі України залишається вкрай неефективним, про що свідчить зростання рівня захворюваності на інфекційні та паразитичні хвороби при щорічному зростанні фінансування служби. На нашу думку, єдиним виходом в цій ситуації є удосконалення стратегічної моделі управління персоналом. Велику роль в цьому відіграє аналіз розподілу персоналу за рівнем освіти та висування нових вимог до якості професійної підготовки.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Проблема забезпечення санітарно-епідеміологічної служби України персоналом з відповідним рівнем освіти є однією з найгостріших проблем, з якими стикається санітарно-епідеміологічна служба за сучасних умов і потребує більш детального вивчення. Тому необхідно детально розробити вищезазвану проблему, що буде сприяти підвищенню ефективності роботи закладів та установ Державної санітарно-епідеміологічної служби України.

Основною передумовою розвитку державної санітарно-епідеміологічної служби є рівень забезпечення кваліфікованим персоналом, від наявності якого залежить її ефективне функціонування.

Метою статті є аналіз розподілу персоналу санітарно-епідеміологічної служби України за рівнем освіти та визначення підходів до вирішення проблеми забезпечення санітарно-епідеміологічної служби України персоналом з належним рівнем освіти.

Таблиця. 1. Розподіл спеціалістів з медичною та немедичною освітами, які працюють на лікарських посадах в Державній санітарно-епідеміологічній службі України на початок 2008 року

№п/п	Назва посади	Кількість фізичних осіб на зайнятих посадах	Фізичні особи на зайнятих посадах з вищою немедичною освітою	
			кількість	%
1.	Головні лікарі	803	3	0,4
2.	Заступники головного лікаря	160	2	1,3
3.	Санітарні лікарі з комунальної гігієни	758	2	0,3
4.	Санітарні лікарі з гігієни праці	711	4	0,6
5.	Санітарні лікарі з гігієни харчування	776	0	0
6.	Санітарні лікарі з гігієни дітей та підлітків	495	0	0
7.	Санітарні лікарі з загальної гігієни	789	1	0,1
8.	Санітарні лікарі з радіаційної гігієни	118	1	0,8
9.	Лікарі-епідеміологи	1728	0	0
10.	Лікарі кабінетів санітарної освіти	28	4	14,3
11.	Лікарі - лаборанти	1560	1194	76,5
12.	Лікарі-паразитологи	289	8	2,8
13.	Лікарі - дезінфекціоністи	237	59	24,9
14.	Лікарі-бактеріологи	1552	531	34,2
15.	Лікарі-вірусологи	102	29	28,4
16.	Лікарі-статистики	22	1	4,5
Всього		10128	1839	18,2

РЕЗУЛЬТАТИ

На початок 2008 року в Державній санітарно-епідеміологічній службі України працювало 11436 осіб з вищою освітою, з яких 10128 (88,6%) — з вищою медичною освітою, в тому числі на бюджетних коштах — 9924 (98%), на госпрозрахунку і спецкоштах — 204 (2%); осіб із середньою освітою — 21252, з яких 20840 (98,1%) мають середню медичну освіту в тому числі, на бюджетних коштах — 20140 (96,6%), на госпрозрахунку і спецкоштах — 700 (3,4%) та особи без спеціальної освіти — 16743 (на бюджетних коштах — 13889 (83%), на госпрозрахунку і спецкоштах — 2854 (17%).

Розподіл фізичних осіб з вищою

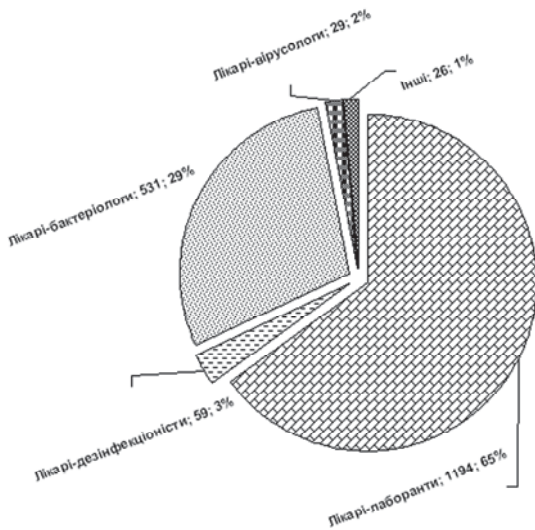

Рис. 1. Відсотковий розподіл осіб з вищою немедичною освітою на зайнятих лікарських посадах станом на початок 2008 року

медичною та немедичною освітою на зайнятих посадах лікарів представлений у таблиці 1.

У Державній санітарно-епідеміологічній службі України на початок 2008 року на посадах лікарів працювало 1839 осіб з вищою немедичною

освітою (18,2%). Найбільша їх кількість займає посади лікарів-лаборантів (76,5% від їх загальної кількості), лікарів-бактеріологів (34,2%), лікарів-вірусологів (28,4%), лікарів-дезінфекціоністів (24,9%).

Найбільшу кількість в загальній кількості посад лікарів, на яких працюють особи з вищою немедичною освітою, становлять посади лікарів-лаборантів (65%), лікарів-бактеріологів (29%), лікарів-дезінфекціоністів (3%), лікарів-вірусологів (2%), інші посади лікарів (1%) (рис. 1).

За період 1997—2007 років збільшилась кількість осіб з вищою немедичною освітою на посадах головних лікарів (з 1 у 1997 р. до 3 у 2007 р.), заступників головних лікарів (з 0 у 1997 р. до 2 у 2007 р.), санітарних лікарів з комунальної гігієни (з 0 у 1997 р. до 2 у 2007 р.), санітарних лікарів з гігієни праці (з 0 у 1997 р. до 4 у 2007 р.), санітарних лікарів з загальної гігієни (з 0 у 1997 р. до 1 у 2007 р.). За цей же період відбулося зменшення кількості осіб з вищою немедичною освітою на посадах лікарів-епідеміологів (з 1 у 1997 р. до 0 у 2007 р.), лікарів кабінетів санітарної освіти (з 8 у 1997 р. до 4 у 2007 р.), лікарів-лаборантів (з 1606 у 1997 р. до 1194 у 2007 р.), лікарів-паразитологів (з 11 у 1997 р. до 8 у 2007 р.), лікарів-дезінфекціоністів (з 106 у 1997 р. до 59 у 2007 р.), лікарів-бактеріологів (з 611 у 1997 р. до 531 у 2007 р.), лікарів-вірусологів (з 35 у 1997 р. до 29 у 2007 р.), лікарів-статистиків (з 3 у 1997 р. до 1 у 2007 р.) (рис. 2).

Найбільший відсоток штатних посад серед посад спеціалістів з вищою немедичною освітою станов-

лять інженери 60%, економісти та лаборанти з вищою освітою 17%, ентомологи 16% (рис. 3).

Найбільший відсоток зайнятих посад серед спеціалістів з вищою немедичною освітою становлять інженери 59%, економісти та лаборанти з вищою освітою 17%, ентомологи 17% (рис. 4).

Найбільший відсоток фізичних осіб на зайнятих посадах серед спеціалістів з вищою немедичною освітою становлять інженери 56%, економісти та лаборанти з вищою освітою 18%, ентомологи 19% (рис. 5).

З 1997 року кількість штатних посад інженерів збільшилась на 163 (15,2%), меншими темпами зростала кількість зайнятих посад на 11,8% (108), незважаючи на досить значне збільшення кількості штатних та зайнятих посад інженерів, число фізичних осіб на зайнятих посадах збільшилось лише на 1% (7 осіб), що свідчить про зростання кількості посад, які суміщаються (рис. 6).

У загальній кількості спеціалістів із середньою медичною освітою найбільше 36,1% штатних посад лаборантів (35,9% зайнятих посад та 35,5% фізичних осіб на зайнятих посадах), 26,4% помічників санітарного лікаря (26,2% зайнятих посад та 25,7% фізичних осіб на зайнятих посадах) та 24,3% медичних статистиків (24,9% зайнятих посад та 25,8% фізичних осіб на зайнятих посадах) (рис. 7).

Кількість штатних посад персоналу без спеціальної освіти становить 32,5% від загальної кількості посад, кількість зайнятих — 33%, фізичних осіб на зайнятих посадах — 33,9% (табл. 2).

На початок 2008 року забезпеченість медичними та інженерно-технічними кадрами санепідстановами України на 10 тисяч населення становила: штатних посад — 13,7; зайнятих посад — 12,4; фізичних осіб — 10,6. Укомплектованість фізичними особами до штатних посад — 77,6; укомплектованість фізичними особами до зайнятих посад — 85,8.

Забезпеченість лікарями на 10 тисяч населення становила: штатних посад — 3,2; фізичних осіб — 2,2, укомплектованість фізичними особами до штатних посад — 68,1; укомплектованість фізичними особами до зайнятих посад — 78,8.

Забезпеченість фахівцями з вищою немедичною освітою на 10 тисяч населення до штатних посад — 0,39; до зайнятих посад — 0,28; укомплектованість фізичними особами до штатних посад — 72,7; укомплектованість фізичними особами до зайнятих посад — 83,7, в тому числі укомплектованість інженерами до штатних посад — 67,8; до зайнятих посад — 79,4.

В останні роки спостерігається тенденція до погіршення ситуації у

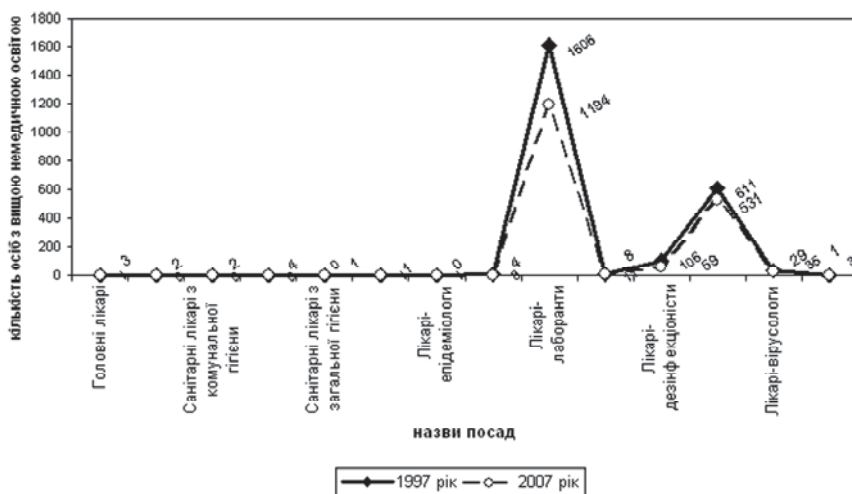

Рис. 2. Динаміка зміни кількості осіб з вищою немедичною освітою, які займали лікарські посади у 1997—2007 роках

зв'язку із старінням кадрів. Із загальної кількості фізичних осіб на зайнятих посадах молодих фахівців — 13,2%, осіб пенсійного віку — 25,4%. На початок 2008 року відсоток лікарів пенсійного віку становив — 27% (2735 осіб) (2005 рік — 25,4%), лікарів не пенсійного віку — 7393 особи, укомплектованість фізичними особами лікарів не пенсійного віку до зайнятих посад становить 57,6% (укомплектованість фізичними особами лікарів до зайнятих посад становить — 68,1%), до штатних посад — 49,7% (укомплектованість фізичними особами лікарів до штатних посад становить 78,8%), отже у випадку виходу на пенсію лікарів пенсійного віку укомплектованість фізичними особами до штатних посад зменшиться на 29,1% і становитиме менше 50% (49,7%), а до зайнятих посад зменшиться на 10,5% і становитиме 57,6%. Серед головних лікарів осіб пенсійного віку — 16,3%. Найбільше головних лікарів пенсійного віку в м. Києві (33,3%), Полтавській (24%), Житомирській (24%), Івано-Франківській (23,5%), Запорізькій (21,2%), Херсонській (21,7%) областях та санепідстанціях залізничного транспорту (25%). Серед головних лікарів — АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя, Центральних на водному, залізничному, повітряному транспорті — 10 осіб пенсійного віку.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 18.10.1999 р. № 1912 "Про затвердження положення про формування кадрового резерву державних підприємств, установ і організацій"[1] на посади головних лікарів сформований кадровий резерв. До резерву на головних лікарів зараховано 67 осіб, у ЦЕС МОЗ України, Запорізькій, Херсонській області — по три особи, Полтавській області та місті Севастополь — по 4 особи. Гірший стан справ з цього питання у міських та районних санепідстанціях областей. Мають по 1 особі резерву на посаду головного лікаря в Одеській області-2 райСЕС та 3 райСЕС м. Одеси; в Кіровоградській області — 5 райСЕС, в Миколаївській — 4 райСЕС та 1 — м. Миколаїв. У Луганській та Харківській областях у всіх міськрайСЕС на посади головних лікарів сформований кадровий резерв по одній особі, у 3 районах не сформований резерв через відсутність кадрів. У Сумській області із 23 райСЕС 13 мають тільки по 1 особі резерву на головних лікарів. У Запорізькій області із 29 райСЕС у 12 сформований резерв по 1 особі [2, с. 7]. У Полтавській області із 25 — 12 райСЕС мають резерв на головного лікаря тільки по одній особі, в одній — кадровий резерв не

сформований, із 49 осіб зарахованих до кадрового резерву головних лікарів — 12,2% пенсійного віку та 10,2% осіб, яким до досягнення пенсійного віку залишилося менше 5 років. Із 30 осіб головних лікарів у Полтавській області — 63,2% особи перед пенсійного та пенсійного віку, з яких — 36,6% — пенсійного віку, 26,6% — передпенсійного віку. Отже, в Полтавській області більше 60% складають головні лікарі пенсійного та передпенсійного віку, а також 22,4% кадрового резерву на посади головних лікарів складають особи пенсійного та передпенсійного віку.

У зв'язку з тим, що в СЕС сільських районів спостерігається старіння кадрів та відсутність притоку молодих спеціалістів, у деяких областях зарахований резерв не завжди відповідає вимогам цієї посади в частині вікового цензу. Як свідчить аналіз кадрового складу державної санепідслужби, в деяких установах, особливо міських та районних СЕС областей працює 1—2 лікарів, часто пенсійного віку, тому виникають проблеми щодо надання кандидатур до кадрового резерву керівників [3, с. 101].

Внаслідок дефіциту кваліфікованих медичних кадрів, частішають випадки призначення на посади головних лікарів осіб, які мають вищу не медичну освіту, що є неприпустимим. Також при великій кількості випускників медичних ВНЗ в Україні є випадки прийому на посади (пов'язані із роботою з біологічними патогенними агентами) іноземних громадян (зокрема, Російської Федерації), які не мають медичної освіти. Таке становище, на нашу думку, може загрожувати національній безпеці України.

На сьогодні лише 81,8% фахівців, які працюють на лікарських посадах — випускники медичних вузів, решта 18,8% — випускники біологічних факультетів ВНЗ, фармацевтичних та ветеринарних інститутів.

Професія лікаря перестала бути престижною. Відсутні мотиваційні механізми, які б сприяли підвищенню престижу професії лікаря. Заробітна плата втратила свою мотиваційну функцію. Так станом на

1.10.2008 р. заробітна плата в службі становила: лікаря з вищою категорією — 1237 грн., лікаря без категорії — 992 грн., провідного інженера — 992 грн. при середній заробітній платі по Україні — 1800 грн. а по м. Києву — 3000 грн. У зв'язку з кризою в економіці спостерігається погіршення ситуації, застосовуються такі заходи, як відправлення працівників у відпустки за власний рахунок, що має демомотиваційний вплив на фахівців,

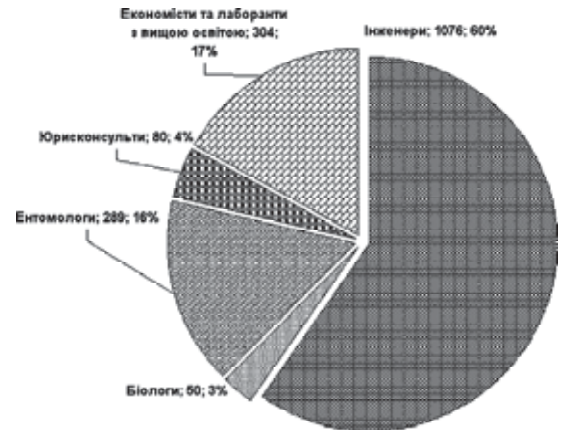

Рис. 3. Співвідношення штатних посад спеціалістів з вищою не медичною освітою у 2007 році

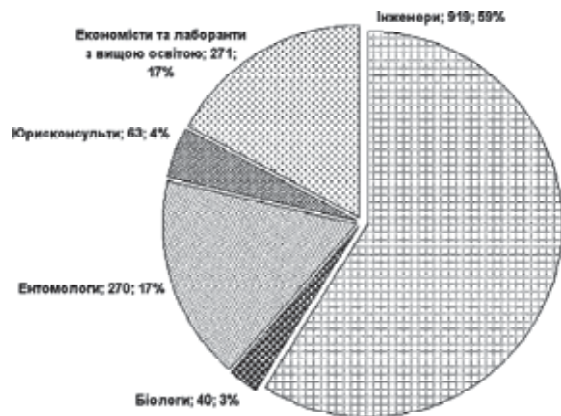

Рис. 4. Співвідношення зайнятих посад спеціалістів з вищою не медичною освітою у 2007 році

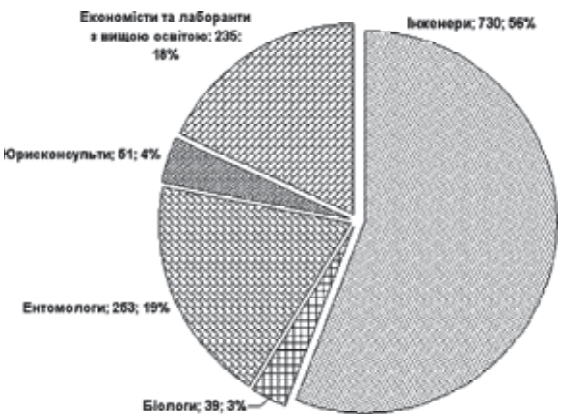

Рис. 5. Співвідношення фізичних осіб на зайнятих посадах спеціалістів з вищою не медичною освітою у 2007 році

ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ ТА РИНКУ ПРАЦІ

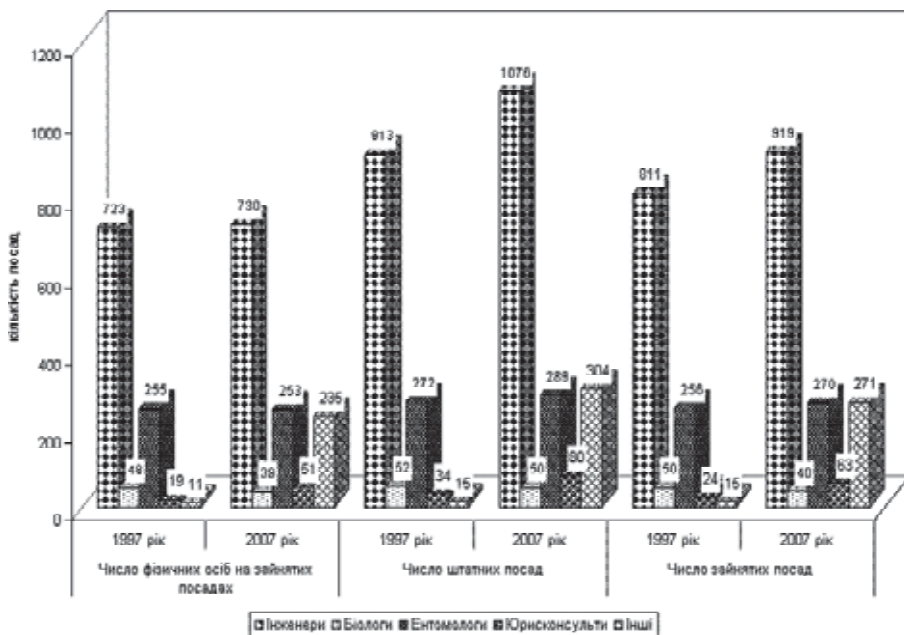

Рис. 6. Динаміка зміни кількості штатних, зайнятих посад та фізичних осіб на зайнятих посадах спеціалістів з вищою немедичною освітою у 1997–2007 роках

перешкоджає їх професійному росту та робить неможливим збереження висококваліфікованого персоналу на майбутнє.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз якісного складу персоналу державної санітарно-епідеміологічної служби України за рівнем освіти свідчить, що в санітарно-епідеміологічній службі працює багато персоналу (в т.ч. іноземних громадян), освіта якого не відповідає спрямованості медичної освіти, що стало передумовою потенційної неможливості забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя населення в повній мірі та може становити загрозу національній безпеці України. Наведені факти є наслідком того, що праця лікарів через низьку заробітну плату втратила престижність. Медичні працівники, в тому числі медичний персонал санітарно-епідеміологічної служби, традиційно займають невисоке місце в порядку

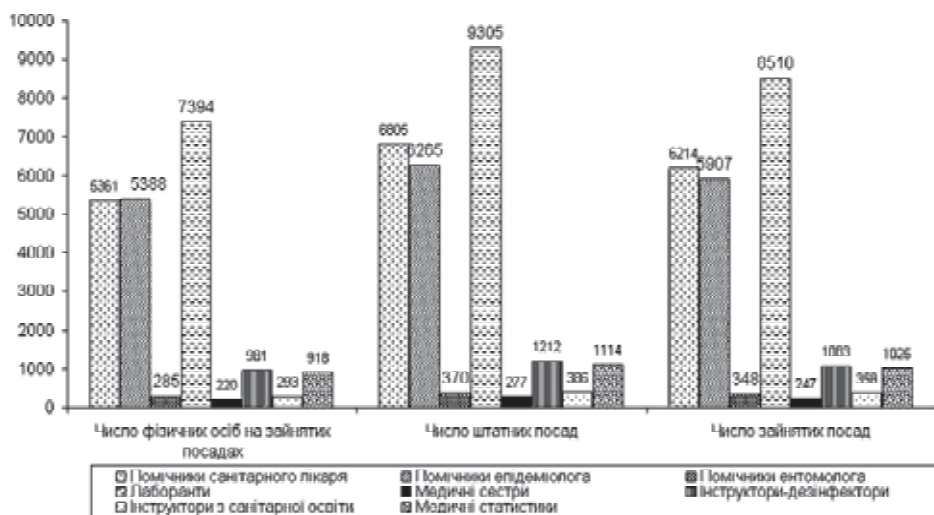

Рис. 7. Число штатних, зайнятих посад та фізичних осіб на зайнятих посадах спеціалістів з середньою медичною освітою у 2007 році

денному політики охорони здоров'я України та санітарно-епідеміологічної служби, що є наслідком неефективного управління персоналом і незбалансованого розподілу різних категорій персоналу. Отже,

державного санітарно-епідеміологічного нагляду.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.10.1999р. № 1912 "Про затвердження положення про формування кадрового резерву державних підприємств, установ і організацій" в редакції від 18.10.1999 р., станом на 20.01.2009 р. <http://www.rada.kiev.ua>
2. Рішення колегії державної санітарно-епідеміологічної служби від 19.12.2006 рр. // СЕС профілактична медицина. — 2007. — № 1. — С. 4—7.
3. Кононенко В. Проблеми кадрового забезпечення державної санітарно-епідеміологічної служби України // СЕС профілактична медицина. — 2005. — № 1. — С. 99—101.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2009 р.

Таблиця 2. Розподіл персоналу без спеціальної освіти за посадами в державній санітарно-епідеміологічній службі на початок 2008 року

№п/п	Назви посад	Кількість фізичних осіб на зайнятих посадах	Кількість посад	
			Штатних	Зайнятих
			2007 рік	2007 рік
1.	Молодший медичний персонал	3713	4504	4155
2.	Інший персонал	13030	16196	14838
Всього		16743	20700	18993